הלכה · משנה תורה · מפרשים · לחם משנה · ספר אהבה

לחם משנה על משנה תורה, הלכות ברכות

רבי אברהם די בוטון

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

לחם משנה על משנה תורה, הלכות ברכות

רבי אברהם די בוטון

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/לחם-משנה-על-משנה-תורה-הלכות-ברכות/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה 38-202611161024v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה יב 4
הלכה יג 5
הלכה יד 6
הלכה יט 7
פרק ב 8
הלכה ב 8
הלכה ג 9
הלכה ד 9
הלכה ה 10
הלכה ו 10
הלכה ח 11
הלכה יא 11
הלכה יב 11
הלכה יג 12
הלכה יד 12
פרק ג 13
הלכה א 13
הלכה ב 13
הלכה ג 14
הלכה ז 14
הלכה ח 14
הלכה ט 15
הלכה י 16
הלכה יא 16
הלכה יג 16
פרק ד 16
הלכה ה 16
הלכה ו 17
הלכה ז 17
הלכה ח 18
הלכה ט 18
הלכה יא 19
הלכה יב 19
פרק ה 19
הלכה ד 19
הלכה ז 19
הלכה יא 20
הלכה יג 20
הלכה טז 20
פרק ו 21
הלכה ב 21
הלכה ג 21
הלכה ד 21
הלכה ה 21
הלכה ט 22
הלכה י 23
הלכה יא 24
הלכה יב 24
הלכה טז 24
הלכה יח 25
הלכה יט 25
פרק ז 25
הלכה א 25
פרק ח 25
הלכה ב 25
הלכה יא 26
הלכה יג 28
הלכה טז 28
פרק ט 28
הלכה ד 28

פרק א

הלכה יב

רבים שנתועדו לאכול וכו'. על התשובה של הרמב"ם ז"ל כבר ידוע הספק שספק ב"י ז"ל. ועוד יש לי להקשות דלמה ליה לרבינו לדחוקי נפשיה בהאי לימא דודאי כל שאר הדברים הם פחותין מהיין ומהפת ולכולהו לישני לא בעי הסיבה אלא בלא הסיבה נמי אחד מברך לכולן דלישנא קמא קאמר אבל יין לא בעי הסיבה דר"ל וכ"ש שאר הדברים ואפילו ר' יוחנן לא פליג אלא ביין אבל בשאר הדברים מודה ולישנא בתרא נמי לא קאמר דצריך הסיבה אלא בפת ולהכי לא מוקי מתניתין אלא בפת כדקאמר לא שנו אלא בפת דמהניא הסיבה ולא מוקי מתני' בשאר הדברים משמע דבשאר דברים אין צריך הסיבה כלל ואתא ר' יוחנן ופליג ביין ואמר דמועיל בו הסיבה ובשאר הדברים לא פליג אלא דאינו צריך. ולפי זה אתי רבינו ז"ל ככולהו לישני ודברי הגמרא מהניא הסיבה ולא מהניא הוו, זה נראה לע"ד בהאי שקלא וטריא כפשטן. ועוד קשה לחכמי לוני"ל דהקשו על רבינו ז"ל דפסק כלישנא קמא משמע דס"ל כדכתב הרא"ש ז"ל דלעולם שאר הדברים הם פחותים מן הפת אבל בהא פליגי תרי לישני ללישנא קמא מידי דחשוב בעי הסיבה מידי דלא חשוב לא בעי הסיבה אלא לעולם אחד מברך לכולן דהחשיבות הוא לברך כל אחד ואחד לעצמו וכסברת רבינו ז"ל ולהכי שאר הדברים לא בעו הסיבה אלא לעולם אחד מברך לכולן ור' יוחנן נמי לא פליג אלא ביין אבל בשאר הדברים מודה וללישנא בתרא הוי איפכא דמידי דחשוב מהניא הסיבה אבל מידי דלא חשוב לא מהניא ביה הסיבה אלא לעולם אחד מברך לכולן דהחשיבות הוא לברך אחד לכולן דברוב עם הדרת מלך וכסברת הרמ"ה ז"ל שהזכיר הב"י ולהכי שאר הדברים שהם פחותים כל אחד מברך לעצמו. כך נראה מחכמי לוני"ל בדברי הגמרא וכן פירש הרא"ש ז"ל ולהכי הקשו על רבינו ז"ל דלמה הניח לישנא בתרא ופסק כלישנא קמא והשתא איכא לאתמוהי מנא להו הא בדברי הגמרא כדי להקשות על דברי רבינו ז"ל לימא דכולהו לישני סברי דהחשיבות הוא כל אחד מברך לעצמו וכדברי רבינו ז"ל ויפורשו הלשונות כדכתיבנא שפיר ולכולהו שאר דברים לא צריכים הסיבה ואל יהיה כאן השגה על רבינו ז"ל דלכאורה נראה הפירוש שכתבתי הוא מרווח יותר מהפירוש שהם פירשו בגמרא. ונראה לתרץ דרבינו סבר דכי היכי דהפת והיין הם חשובים מכל שאר הדברים כן הפת ג"כ חשוב מן היין וכדדייק לישנא שהתחיל בתשובה, הדבר ידוע כי הפת חשובה מהכל וכן היין חשוב מכל שאר המשקים ומכל הפירות דבפת קאמר מן הכל כלומר בין באוכלין בין במשקים ובין הזכיר שהוא חשוב מן המשקים והפירות לבד וא"כ כי

היכי דלא אמרי' ששאר דברים חשובים מן הפת והיין משום יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא מהך טעמא גופיה לא נימא דהיין חשוב מהפת וא"כ אם יפורשו הלשונות כמו שפירשתי ע"כ ללישנא בתרא יהיה היין חשוב מהפת דבפת מהניא הסיבה וביין לא מהני הסיבה לכך פירש רבינו ז"ל מה שפירש דלפי פירושו ניחא וחכמי לוני"ל ג"כ הוכרחו לפרש מה שפירשו מהך טעמא כדי שלא נאמר דהיין חשוב מהפת ולכך פירשו דפליגי לישני בהכי מידי דלא חשוב בעי הסיבה מידי דחשוב לא בעי הסיבה והחשיבות הוא לברך כל אחד לעצמו או אחד מברך לכולן כדכתיבנא. והשתא אתי שפיר דלכולהו לישני שאר דברים פחותים מן היין והיין פחות מהפת. ורבינו ז"ל לא נראה לו לפרש כן משום דס"ל דאין להעלות על הדעת ללישנא בתרא דהחשיבות הוא לברך אחד לכולן אלא לעולם לכולהו לישני החשיבות לברך כל אחד לעצמו ולפיכך פירש מה שפירש. אך ליישב פירושו כפי הגירסא אשר בגמרא לא ידעתי ליישב הסוגיא אם לא שנאמר שגירסא אחרת היתה לו שם:

הלכה יג

כל השומע אחד מישראל וכו'. לכאורה משמע דהכי קאמר לא מיבעיא אם חייב וצריך לצאת דיענה אמן אלא דאפילו שאינו חייב יענה וקשה דבחייב וצריך לצאת אינו יוצא בעניית אמן אם לא שמע כל הברכה מתחילתה ועד סופה אפילו שיענה אמן כדמשמע בגמרא וכדכתב רבינו לעיל ורבינו קאי היכא דלא שמע כל הברכה מתחילתה ועד סופה שכן כתב אע"ג שלא שמע וכו' ואע"פ שאינו חייב וכו'. וי"ל דהך אע"פ הוי כמו שאין לו לא מיבעיא וה"ק אע"ג שאינו חייב ואין צריך לצאת ואם כן לא היה לו לענות אפילו הכי יענה:

ואעפ"י שאינו חייב באותה ברכה חייב לענות אמן. רבינו סובר שמ"ש במתניתין בפרק אלו דברים (ברכות דף נ"א:) ועונים אמן אחר ישראל המברך דהוי חיובא לענות אמן אבל הטור בסימן רט"ו כתב דלא הוי חיובא אלא רשות אם רצה לענות עונה מה שאין כן בעכו"ם המברך שאינו רשאי לענות. וא"ת לדברי רבינו ז"ל מה הקשו בגמרא (דף נ"ג:) למימרא דישראל אע"ג דלא שמע כל הברכה עונה וכי לא שמע היכי נפיק מאין ראה המקשה דמתניתין קאמרה דיוצא דלא קאמרה אלא דחייב לענות אעפ"י שאינו יוצא בשלמא לדברי הטור ז"ל יש לומר דהמקשה היה סבור דעונים דמתניתין חיובא הוא ולכך קאמר דודאי ליכא חיובא בעניית אמן כשאינו רוצה לצאת וכסברת הטור ז"ל ולכך על כרחין משמע ליה מתניתין ברוצה לצאת ולכך קאמר עונים דהוי חיובא לצאת ותירץ לו המתרץ דמתניתין לאו חיובא הוא אלא רשות ואיירי בשלא אכל עמהן והוא

הדין כשאכל עמהן ואינו רוצה לצאת דהיינו הך אבל לרבינו ז"ל מהיכא תיסק אדעתי' דמקשה דמתניתין קאמר דנפיק. וי"ל דגם לדעת רבינו ז"ל י"ל דהוא סבור בהמקשה כסברת הטור ז"ל דודאי בשאינו רוצה לצאת ליכא חיובא ולכך ודאי דמיירי בשרוצה לצאת וחידש לו המתרץ דאפילו בשאינו רוצה לצאת איכא חיובא וזהו שאמר כשלא אכל עמהן והוא הדין כשאכל ואינו רוצה לצאת והוא נכון לדעת רבינו ז"ל:

ואם היה המברך (עכו"ם או) אפיקורוס או כותי או תינוק המתלמד או שהיה גדול ושינה ממטבע הברכה אין עונין אחריהן אמן. אע"ג דבמשנה אמר דבכותי אם שמע כל הברכה מתחלתה ועד סופה יענה ס"ל לרבינו ז"ל דהיינו דוקא קודם שגזרו על הכותים וכדכתב בפירוש המשנה אבל השתא הוו כעכו"ם ובעכו"ם ס"ל דלא יענה אמן אחריו ודלא כירושלמי ועיקר הנוסחא בדברי רבינו ז"ל עכו"ם או מין או כותי דאי הנוסחא כותי ולא עכו"ם כנוסחת בעל הטורים דמשמע דבעכו"ם מודה דיענה אמן כירושלמי א"כ כותי למה לא כתב שאם שמע כל הברכה מתחילתה ועד סופה שיענה דאפילו דדיינין ליה כעכו"ם יענה אלא ודאי עכו"ם לא יענה דלא כירושלמי והשתא הכותי כעכו"ם ולא יענה אפילו שמע כל הברכה וכן נראה מדברי רבינו ז"ל בפירוש המשנה, ע"כ לא הבינותי מה שכתב מוהררי"ק ז"ל בספרו דאם הנוסחא בדברי רבינו ז"ל כדברי בעל הטורים שלא הוזכר עכו"ם היא נכונה לא ידעתי ליישבו כדכתיבנא:

הלכה יד

וכל מי שלא שמע את הברכה שהוא חייב בה לא יענה אמן בכלל העונים. משמע דמה שהוצרך לומר שהוא חייב הוא כדי לתרץ ההיא קושיא מאלכסנדריא של מצרים וכדחילק רבינו נסים ז"ל דהיינו בברכה שהוא חייב בה וצריך לצאת ולכך כיון דצריך לצאת לא יענה אמן דאינו יוצא באותה העניי'ה. וקשה דבמאי עסקינן אי דלא שמע הברכה כלל אפילו מי שאינו צריך לצאת לא יענה דהא למעלה אפילו במי שאין חייב הצריך שישמע הברכה שכן כתב אע"פ שלא שמע וכו' משמע דסופה מיהא בעי לשמוע, מיהו לזה י"ל דמ"ש רבינו למעלה הוא לחיובא דוקא אבל למצוה אפילו שלא ישמע סופה מצוה. אבל קשה מה השמיענו כאן הא למעלה השמיענו יותר דאפילו ששמע הברכה בסופה אם לא שמעה כולה לא יצא ידי חובתו וכל שכן היכא דלא שמעה כלל. ואי איירי רבינו ז"ל במי שלא שמעה כולה אלא סופה ולהכי קאמר דדוקא מי שחייב ורוצה לצאת לא יענה אבל מי שאינו רוצה לצאת יענה מכל מקום קשה דכבר אמר רבינו ז"ל הדין זה למעלה. וי"ל דרבינו איירי במי שלא שמע הברכה כולה אלא סופה ובא להשמיענו דאפילו יהיו רבים העונים ובודאי שהם אינן עונין אמן יתומה ואם כן הוה

אמינא דיכול לענות עמהן קמ"ל דלא יענה אמן בכלל העונים ודלא כרבינו האי שכתב הרב ב"י בא"ח סימן קכ"ד שמי ששמע רבים מישראל שעונים אמן וחזקתן שאין עונים אלא א"כ שמעו הברכה כתיקנה אין חוששין לאמן יתומה:

הלכה יט

כל האוכל דבר איסור וכו'. רבינו סובר מה שאמרו במתניתין בריש פרק שלושה שאכלו (דף מ"ה) דאין מזמנין ר"ל דאין מברכים עליהם. ונראה דהכריחו לזה הקושיא שהקשו התוספות התם מההיא דערכין דאע"ג דכהן אכיל תרומה וישראל חולין מצטרפין דאע"ג דאין הישראל יכול לאכול תרומה מדכהן יכול לאכול בישראל חולין א"כ ה"ה נמי באוכל טבל אע"ג דאין אחרים יכולים לאכול משלו הוא אוכל משלהם ולפי דעת רבינו ז"ל דסובר דבטבל אין מברכין מתורץ הקושיא דשאני הכא בטבל דאין ראוי לברכה וא"כ איך יצטרף בזימון שאומרים נברך שאכלנו וכו' הא הוא אין ראוי לברכה ולהכי סובר רבינו ז"ל דבכל דבר של איסור אין מברכין ומהך טעמא כתב לקמן בפרק תשיעי דבשמים של ערוה אין מברכין עליהם דאזיל לטעמיה וא"ת לדעתו הו"ל למתניתין לאשמעינן דאין מברכין וכל שכן דאין מזמנין תירץ הרב"י ז"ל דאיידי דנקט רישא מזמנין להודיענו דאפילו זימון וכ"ש ברכה נקט סיפא אין מזמנין. אבל קשה לי על זה דא"כ אמאי לא הודיענו רבינו ז"ל לקמן בפ"ה גבי דין הזימון הנהו דמזמנין עליהן כיון דהוי חידוש טפי גבי זימון ולמה לא כתבם אלא לעניין ברכה דאיכא לאטעויי ולומר דבזימון אין מזמנין. והראב"ד ז"ל בהשגות סובר דדוקא נקט מתניתין זימון דאין מזמנין אבל ברכה מברכין וטעמא דאין מזמנין משום דהוי כאכילת פירות והרא"ש ז"ל הסכים לסברתו ואף על פי שהוא סבר דאפילו באכילת פירות מזמנין כשהשנים אכלו דגן והאחד פירות כדכתב הטור ז"ל בסימן קצ"ז מכל מקום גרוע הוא אכילת איסור מאכילת פירות לדעתו וחיזק סברת הראב"ד ז"ל מההוא דאמר בפרק הגוזל (ב"ק דף צ"ו) הרי שגזל חיטים טחנה ואפאה והפריש ממנה חלה אין זה מברך אלא מנאץ משמע דמברך אלא דברכתו הוי ניאוץ. ול"נ לתרץ לדעת רבינו ז"ל דשאני התם דקנאה בשינוי דטחנה ואפאה ולכך מברך אלא שאמר נקרא ניאוץ אבל בשאין שם שינוי אסור לברך. וראיה לזה ממ"ש הרב המגיד בפרק ו' מהלכות חמץ ומצה דהיכא דגזל חיטים או קמח ועשאו פת דיוצא ידי חובתו בפסח שקנאו בשינוי ואי אמרת דלענין ברכה אפילו שקנאו בשינוי סובר רבינו ז"ל דאסור א"כ היכי קאמר דלענין מצה יוצא הא שם השוה רבינו ז"ל הברכה והמצה שכן כתב שם זה הכלל כל שמברכין עליו וכו' משמע דברכה ומצה שוים אלא ודאי דהיכא דקנאו בשינוי סובר רבינו ז"ל שחייב לברך וא"כ אתי שפיר ההיא דגזל דאיירי בשינוי.

וא"ת ההיא סברת ר' אליעזר היא דסבר דשינוי אינו קונה כדאמרו שם י"ל דהא דחי רבא לאביי התם דאמר דילמא דסבר שינוי קונה ושאני התם משום דהוי מצוה הבאה בעבירה וכוותיה קיימא לן. אבל מכל מקום קשה בעיני דרבא אמרו שם בדרך דילמא וליכא למפסק כוותיה וראיה לדבר דבשאר דילמא דקאמר שם רבא לא פסק כן רבינו ז"ל בהלכות גזילה כמבואר שם לכך נראה ודאי דרבי אליעזר סבר דשינוי אינו קונה וא"כ הדרא קושיא לדוכתא לדעת רבינו דהא קאמר התם דמברך אלא דהוא ניאוץ והוא סבר דבשינוי אינו קונה ומניה נשמע לדידן דקי"ל דשינוי קונה היכא דליכא שינוי לא. ע"כ צריך לתרץ כתירוץ הרב ב"י בא"ח סימן קצ"ו ע"ש:

לא בתחלה ולא בסוף וכו'. וא"ת למה כתב רבינו ז"ל בהלכות חמץ פרק ששי זה הכלל כל שמברכים עליו ברכת המזון הל"ל כל שמברכין עליו סתם דהא איהו סבר כאן דאינו מברך כלל. י"ל דנקט ברכת המזון דהוי מדאורייתא לדמותו למצוה דהוא חייב מן התורה:

פרק ב

הלכה ב

הפועלים שהיו עושים מלאכה וכו'. בפרק היה קורא (ברכות דף ט"ז) הקשו בתוס' דלמה עוקרים בונה ירושלים שהיא מן התורה כיון דכולהו נפקא לן בגמרא מקראי ותירצו דיש כח ביד חכמים לעקור דבר תורה כלומר ומש"ה אמרו דכולל בונה ירושלים דרצו לעקור עם טעם כלומר שאומרים כל הברכות אע"פ שבונה ירושלים נאמרה בכללות לית לן בה אבל שלא יאמר אותה כלל לא רצו לומר כן שזו היתה עקירה בלי טעם, ומה שכללו יותר בונה ירושלים מהאחרות משום דדמיא לברכת הארץ כדכתב רש"י ז"ל. והרב בית יוסף תירץ דאין צורך לזה דאין מנין הברכות שאחר המזון מן התורה ומאי דנפקא להו בגמ' מקראי היא אסמכתא בעלמא וכתב שכן משמע מדברי רבינו ז"ל במנין המצות שכתב המצוה י"ט לברכו אחר אכילה ולא הזכיר מנין הברכות. וקשה לי על דבריו דאם כן בברכת הזן לחודיה די כיון דכל השאר הוו מדרבנן והוו כברכת המוציא דאין אומרים אותה שהיא מדרבנן. ועוד קשה כשנעלם ולא ידע אם בירך ברכת המזון שחוזר ומברך כדכתב רבינו ז"ל בסוף פרק זה למה חוזר ומברך הכל לא היה לו לברך אלא ברכת הזן לחודיה דהיא מדאורייתא, ואולי יש לתרץ לדעתו ז"ל דכיון דיש להם אסמכתא בקרא רצו להחמיר בהם קצת. אבל ל"נ כדברי התוספות דודאי כל הברכות הם מן התורה אבל המטבע שלהם לא הוי מן התורה ומה שלא הזכיר רבינו ז"ל במנין המצות מנין הברכות

הוא מפני שאין דעתו למנות אלא מצות ובין שתהיה ברכה אחת או ארבע ברכות מצוה אחת היא ואתו משה ויהושע דוד ושלמה ותקנוה בנוסח זה ולהכי בברכת המזון חוזר ומברך דהכל הוו מן התורה. ומ"מ ברכת הטוב והמטיב נראה לי לכאורה דאינו חוזר ומברך כיון שהיא מדרבנן אבל צ"ע:

הלכה ג

וכל שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו. קשה למה בארץ חמדה ובמלכות בית דוד משיחך כתב רבינו ז"ל כל מי שלא אמר לא יצא ידי חובתו ובברית ותורה לא אמר כן אלא צריך להזכיר ברית ותורה לבד והוא בגמרא (דף מ"ט) בכולהו אמר ואם לא הזכירן לא יצא י"ח ואע"ג דרב אמר שם לא אמר ברית ותורה ומלכות יצא לית הלכתא כוותיה כדמשמע שם. עוד שם בברייתא והפוחת לא יפחות מאחת כלומר גבי הודאה תחלה וסוף דלא יפחות מאחת או תחלה או סוף וכל הפוחת מאחת הרי זה מגונה ולא הזכירו רבינו ז"ל ולא ידעתי למה:

והתורה כולה נכרתו עליה שלש בריתות שנאמר וכו'. ואם תאמר למה במילה נכרתו י"ג בריתות מפני שבפרשת מילה הוזכרו י"ג בריתות והלא כמה פעמים בתורה כתיב ברית ושמרתם את הברית הזאת וגו' ורבים כמוהו. וי"ל דבשלש פעמים נתנה התורה כדכתב רש"י ז"ל באהל מועד ובהר גריזים ובערבות מואב ובכל מקום שנתנה לא הוזכר אלא ברית אחת אבל המילה כשנתנה הוזכרה בה שלש עשרה בריתות אבל כל שאר הבריתות שהוזכרו בתורה אין קפידא כיון שלא הוזכרו בשעת נתינת התורה די"ל דמה שקרא התורה אח"כ ברית אינו שכורת ברית עתה מחדש אלא קורא ברית מה שכרת אתם כשנתן אותה אבל המילה בשעת נתינתה היו י"ג וזהו שאמר זו נתנה בשלש בריתות וזו נתנה בי"ג בריתות:

הלכה ד

או נחמנו ה' אלהינו וכו'. מה שאמרו בברייתא בפרק שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ח:) בשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה לא כפירוש רש"י ז"ל מפרש לה רבינו ז"ל ולא כסברת הרי"ף ז"ל שהביא הטור בסימן קפ"ח אלא פירוש שלישי אני רואה בדבריו. דרש"י ז"ל מפרש דמאי דקאמר מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה אין הענין שמזכיר לשון נחמה אלא כוונת הברייתא לומר דאין צריך להזכיר בתחלה וסוף של שבת אלא באמצע אבל מתחיל בענין נחמה שהוא ענין הברכה רחם ה' וכו' ומסיים בענין נחמה שהוא בונה ירושלים, ואין נראה כן דעת רבינו ז"ל שהוא מפרש דנחמה דקאמר רוצה לומר לשון נחמה משמע דמתחיל נחם ומסיים מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים. והרי"ף ז"ל

מפרש דדוקא בשבת מזכיר לשון נחמה בתחלה וסוף ואין כן דעת רבינו ז"ל שהוא אינו מצריך לשנות משבת לחול אלא שהוא מפרש כפירש"י ז"ל והוא רצה לדייק לשון נחמה וקאמר דכוונת הברייתא לומר שאין צריך להזכיר של שבת בתחלה וסוף כדפירש"י ומ"ש מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה להודיענו דאם רצה לומר נחם בתחלה ומנחם עמו בין בתחלה בין לבסוף הרשות בידו אבל אין סברא לחלק בכך בין חול לשבת. וכי תימא אמאי לא מפרש מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה דוקא ולא בענין אחר י"ל דמשום דבברייתא אחרת אמר מהו חותם בבנין ירושלים משמע דבונה ירושלים לחוד סגי ואין הסברא לומר דהברייתות פליגי אלא בכל צד שירצה יעשה ובברייתא אחת נקט לשון נחמה והאחרת לשון בונה ירושלים והא והא איתא:

הלכה ה

מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים. הקשה רבינו אפרים ז"ל דהוה ליה חתימה בשתים ואין חותמין בשתים. ותירץ הרא"ש בפסקיו דאם היה אומר מנחם עמו ובונה ירושלים הוי חותם בשתים אבל מנחם עמו בבנין ירושלים חדא היא שינחם עמו על ידי בנין ירושלים. ואם תאמר במגילה דחותם האל הנפרע להם מכל צריהם האל המושיע הא הוי חתימה בשתים. ותירץ מהררי"ק ז"ל בא"ח סימן תרצ"ב בשם אורחות חיים דהני שתים שייכי אהדדי ואין תשועה שלמה אלא בשתיהן אחת שנפרע לנו מאויבינו והאחרת גדולה מזו שהושיענו מידם ולא נפקד ממנו איש ע"כ. ואם תאמר אם כן למה ליה לומר כאן מנחם עמו ישראל בבנין ירושלים אפילו שיאמר מנחם עמו ובונה ירושלים [לא] הוי חתימה בשתים דאין הישועה אלא בשתיהן כי היכי דאמרינן התם. ויש לומר דשאני התם דשניהם בענין ישועת ישראל אלא שהם שני דברים אחת שנפרע מצריהם ואחת שלא נפקד מהם איש אבל הכא חד בישועת ישראל וחד בבנין ירושלים והוו תרי מילי אי לאו דקאמר בבנין ירושלים דהוי חדא מילתא כדקאמר הרא"ש ז"ל:

הלכה ו

בחנוכה ופורים מוסיף באמצע ברכת הארץ על הנסים. ואם תאמר הא בפרק במה מדליקין (שבת דף כ"ד) לא אמרו אלא אם בא להזכיר מזכיר משמע דהרשות בידו ואיך כתב רבינו חיובא. י"ל דבירושלמי אמרו דכשלא הזכיר על הנסים דחיובא חוזר וכמו שכתב ההגהות [מיימוני לקמן]. ורבינו לענין חוזר לא רצה לפסוק כירושלמי כיון דלגמ' דידן הוי רשות ההזכרה אם כן החזרה הוי ברכה לבטלה ולא שבקינן גמרא דידן ועבדינן כירושלמי אבל לענין חיוב ההזכרה פסק כירושלמי משום דאפילו לגמרא דידן אין כאן איסור דהרי קאמר דהוי רשות ואם כן ראוי להחמיר כירושלמי והוא טעם נכון:

הלכה ח

בבית האבל אומר בברכה רביעית וכו'. בפרק שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ו:) אמר רב נחמן בר יצחק תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא שהרי עוקרין אותה בבית האבל כדתניא מה הם אומרים בבית האבל ברוך הטוב והמטיב ר' עקיבא אומר דיין האמת הטוב והמטיב אין דיין האמת לא אלא אימא אף הטוב והמטיב כך היא גירסת ספרינו ולפי זה פסק רבינו ז"ל כתנא קמא וגירסת הטור כפי הנראה מסי' קפ"ט הוא בהיפך וה"ג דיין האמת אין הטוב והמטיב לא אלא אימא אף דיין האמת. ואם תאמר לפי גירסא זו ממאן מייתי ראיה רב נחמן אי מרבנן הא אמר הטוב והמטיב דוקא ואין כאן עקירה ואי מרבי עקיבא הא איהו אמר תרווייהו הטוב והמטיב ודיין האמת ולא מיקרי עקירה אלא כשאומרים דיין האמת לבד ואין אומר הטוב והמטיב. וי"ל דמכל מקום מיקרי עקירה כיון שאין אומרים הטוב והמטיב לבדו וההוספה מיקרי עקירה. אי נמי יש לפרש דרב נחמן דמייתי ראיה סבר כרבי עקיבא דדיין האמת דוקא קאמר והוי עקירה, ובגמרא דחי וקאמר דיין האמת אין הטוב והמטיב לא אלא אף דיין האמת ולא הוי עקירה וליתא לראיה דרב נחמן:

הלכה יא

משמח עמו ישראל ובונה ירושלים. כך כתוב בספרי הדפוס והוא קשה דהא אין חותמין בשתים דהרי הרא"ש ז"ל כתב דאם היה אומר מנחם עמו ישראל ובונה ירושלים דהוה משמע דחתימה בשתים, וכבר עלה בדעתי לקיים זה ולומר דרבינו ז"ל גריס כגירסת בה"ג דדחאה רש"י בפרק שלשה שאכלו כשהקשו התם ממקדש ישראל והזמנים. ותירצו חוץ [מזו] דבה"ג גריס שם ומאי שנא הני תרתי קדושי נינהו ומודה רבי דחתמינן בהו כלומר דמודה רבי דחותמין בשתים היכא דהוו תרי ענייני ולכך הכא דהוו תרי ענייני חד שמחת חתן וכלה דאיירי בה ענין הברכה דקאמר שמח תשמח וכו' ועלה קאמר משמח עמו ישראל והב' ענין בנין ירושלים דעלה קאמר ובונה ירושלים הוו תרי ענייני וחותמין בהן אבל אין דעתי נוחה בזה. ועל כל פנים נראה לי שטעות נפל בספרים וצריך לומר משמח חתן וכלה וכך היא כתובה בגמרא וכן הביאה רבינו בהלכות אישות במקומו:

הלכה יב

שכח ולא הזכיר וכו'. מדברי רבינו ז"ל נראה דצריך בהך ברכה שם ומלכות אע"פ שהוא לא הזכיר בה אלא שם ודאי דמסתמא מלכות נמי בעי דשם בלא מלכות לא מהני מידי. והטור כתב בשם הראב"ד ז"ל דאין לומר בהם שם ומלכות לפי שאינה ברכה קבועה

ודומה לברכת המזון שאע"פ שהיא מן התורה אין בה לא שם ולא מלכות. ויש לתרץ לדעת רבינו ז"ל דשאני הכא דהך הזכרה היא באה תמורה להזכרה שאנו מזכירין בתוך הברכה. וכבר כתב הרשב"א הביאו שם הב"י דאע"פ שלא היה בהזכרה שם דהיינו משום דכל שהוא מזכיר בברכה הסמוכה הרי הן נכללות בברכה שיש בה מלכות בפתיחתה וחתימתה וכיון שכן הרי הוא כאילו היה באותה הזכרה שם ומלכות כיון שהיא בתוך ברכה שיש בה שם ומלכות וכיון דהזכרה זו באה תמורתה צריך שגם בזו יזכיר שם ומלכות:

הלכה יג

אם נזכר קודם שיתחיל ברכה רביעית בשבת וכו'. קשה דבגמרא השוו תפלה לאכילה בשבתות וימים טובים וא"כ למה בתפלה כששכח ולא הזכיר קודם שעקר רגליו חוזר לרצה וכאן אם לא התחיל בברכת הטוב והמטיב אין צריך לחזור אלא יזכירנו בברכה בפני עצמה גם בתפלה היה להם לעשות כן. וי"ל דשאני התם כיון דכבר סיימו כל הברכות צריך לחזור אבל הכא שעדיין יש לו ברכת הטוב והמטיב שצריך לאומרה לא מיקרי סיים כל כך כמו התם וכי תימא היכי עדיפא ברכת הטוב והמטיב מרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו שצריך לחזור לראש הא הראב"ד ז"ל לא כתב בהשגות אלא דלא גריעא ברכה רביעית ממי שרגיל אבל שתהא עדיפא לא. וי"ל דודאי עדיפא ואם הראב"ד ז"ל כתב כן [הוא] מפני שכבר התחיל הברכה אבל קודם התחלה עדיפא. אי נמי אמר כן לכל הפחות כלומר אפילו שתחלוק עלי דלא חשיבא לפחות לא גריעא:

וכן בחולו של מועד וכו'. היכא שטעה ולא הזכיר בברכה בחול המועד לא ראיתי בגמרא ובמפרשים שיזכירו בברכה בפני עצמה קודם הטוב והמטיב כמו ביום טוב ושבת וראש חודש ולא ידעתי מאי שנא חול המועד מראש חודש ואולי דהוא הדין לחול המועד דהדין כן וצריך עיון:

ובחנוכה ופורים שכח ולא הזכיר בברכת המזון אינו חוזר. ואם תאמר הא תינח ברכת המזון דלאו חיובא הוא משום דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל כדאמרו בגמרא אבל בתפלה דהוי חיובא למה כתב רבינו למעלה בהלכות תפלה פרק י"ד דאין מחזירין אותו הא משמע בגמרא דהיכא דהוי חיובא מחזירין אותו. וי"ל דהיינו בראש חדש ושבת דהוי דאורייתא אז מחזירין אותו בתפלה דהוי חיובא אבל בחנוכה דהוי דרבנן לא:

הלכה יד

נתעכל המזון וכו'. בגמרא (דף נ"ג:) פליגי כמה שיעור עיכול ואמר רבי יוחנן כל זמן שאינו רעב וכותיה קי"ל ולא הוצרך רבינו ז"ל לבארו דממילא משתמע:

וכן אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך או לא בירך חוזר ומברך וכו'. בסימן קפ"ד ובסימן ר"ט כתב מוהררי"ק ז"ל דרבינו כתב דין זה כאן בברכת המזון משום דהוי מן התורה דוקא אבל כל שאר הברכות שנסתפקו אם בירך או לא אינו חוזר ומברך. וצ"ע ליישב הסוגיא דריש כיצד מברכין (ברכות דף ל"ה) דמשמע התם דז' המינים הוי דאורייתא שכן אמר שם אלא דיליף מז' המינים מה לז' המינים וכו' ואע"ג דאמר שם במסקנא אלא סברא הוא וכו' דמשמע דמהא לא הדר ביה דודאי שבעת המינים הוי מדאורייתא דליכא שום טעמא למיהדר מהא. ואפשר דאיכא טעמא כדכתב הרב"י בסימן ר"ט דודאי אם הוא מן התורה הוה לן למימר דבעינן ג' ברכות ממש ולא ברכה מעין שלש ולכך סבור ודאי דכשאמר בגמרא אלא משבעת המינים רוצה לומר אפילו דתאמר דשבעת המינים הוי מדאורייתא אבל לפי האמת אינו כן. מכל מקום קשה לי דלמאן דאמר נטע רבעי משמע התם בגמרא דאייתר חד הלול לכל דבר נטיעה דטעון ברכה ואע"ג דבגמרא אמרו אלא סברא הוא משמע דמהא לא הדר ואם כן קשה על רבינו ז"ל שפסק בהלכות מעשר שני ונטע רבעי כמ"ד נטע רבעי איך כתב דכל הברכות הוו מדרבנן הא בכל ברכה דנטיעה משמע דהוי מן התורה וצ"ע:

פרק ג

הלכה א

חמשה מינין הם וכו'. בפסחים פרק כל שעה (פסחים דף ל"ה) אמרו כוסמין מין חיטים שבולת שועל ושיפון מין שעורין. והקשו בתוספות מההיא שאמר במסכת חלה דהשעורין מצטרפין עם הכל חוץ מן החיטין א"כ כיון דמצטרפין עם הכוסמין משמע דכוסמין מין שעורים הם ותירצו דמ"ש בגמרא מין חיטים ר"ל אף מין חיטים וכ"ש מין שעורים. אבל רבינו ז"ל אי אפשר שהוא מפרש כן שאם כן היה לו לפרש ונראה שמתרץ הקושיא כך דכוסמין הם קצת מין שעורים ולכך מצטרפין עם השעורין אבל הם יותר מין חיטים ולכך קאמר כוסמין מין חיטים:

הלכה ב

אכל דגן שלוק כמו שהוא וכו'. נראה מדברי רבינו ז"ל דאע"ג דבגמרא (ברכות ל"ז) אמרו הכוסס את החטה סובר הוא ז"ל דהוא הדין לשעורה דמברך בורא פרי האדמה ודלא כדברי הכלבו ז"ל שכתב בשם רבינו הביאו הב"י ז"ל סי' ר"ח דמברך שהכל לפי שהוא מאכל קשה ואין דרך לאוכלו ודלא כה"ר דוד אבודרהם ז"ל שכתב שאינו מברך כל עיקר לפי שהוא מאכל בהמה. וא"ת כשהקשו בגמרא בכיצד מברכין (דף ל"ו) למ"ד קמחא

דחיטי מברך שהכל מההיא דאמר קמחא דשערי מברך שהכל משמע הא דחיטי מברך בורא פרי האדמה דאל"כ לאשמעינן אפילו דחיטי ומאי קושיא לדעת רבינו ז"ל אימא דאיצטריך לאשמועינן דדוקא קמחא דשערי שהכל הא שערי ממש בורא פרי האדמה ודלא כדברי הכלבו, בשלמא לכלבו אתי שפיר דכיון דאפילו שערי שהכל למה נקט קמחא אלא למעוטי קמחא דחיטי אבל לפירוש רבינו ז"ל קשה וכן לה"ר דוד אבודרהם אימא דנקט קמחא לומר הא שערי אינו מברך כל עיקר וי"ל דעדיף מינה משני דאשמעינן חידושא בקמחא דשערי ממש ולא דאתא לדיוקא:

הלכה ג

ואם היה רך וכו'. בגמרא (דף ל"ח) אמרו שאע"פ שהוא מכוין לרפואה ורבינו לא חש להזכירו מפני שסמך על הסתם:

הלכה ז

הרי שצריך לאכול. כלומר שאכל פירות מתוקים שהם פירות גינוסר כדאמר בגמרא (דף מ"ד) וצריך עתה לאכול מליח להסיר המתיקות:

הלכה ח

הפת שפתת אותה פיתין וכו'. כבר נודע הקושיא אשר בלשון זה אל הרב מוהררי"ק ז"ל בא"ח סי' קכ"ח והתירוץ שתירץ עליו מוהרר"י פאסי ז"ל והוא הקשה עליו דאין לדברים האלו שרש בגמרא ונראה דשרשו הוא שהוקשה לרבינו ז"ל ההיא ברייתא (דף ל"ז) דכוסס את החטה כו' טחנה אפאה ובשלה בזמן שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליה המוציא וכו' אם אין הפרוסות קיימות וכו' דהיכי סתם דכשאין הפרוסות קיימות כלומר שאין בו כזית מברך בורא מיני מזונות היה לו לבעל הברייתא לחלק ולומר דהיכא דאיכא תוריתא דנהמא מברך המוציא אע"ג דליכא כזית וכמו שהוקשה לה"ר יונה ז"ל קושיא זו ורבינו תירץ כפי דרך מוהרר"י פאסי זלה"ה דברייתא אליבא דרב ששת פירושה הכי בזמן שהפרוסות קיימות כלומר דלא עברה צורת הפת לגמרי אז מברך המוציא בין דאיכא כזית בין דליכא כזית אבל בזמן שאין הפרוסות קיימות כלומר דעברה צורת הפת לגמרי בין דאיכא כזית בין דליכא כזית אין מברכין משום דעברה צורתו ולהכי לא חלק בעל הברייתא בין דאיכא כזית בין דליכא כזית ומכאן יצא לו לרבינו ז"ל דהיכא דעברה צורתו לגמרי מברך בורא מיני מזונות אפילו דאיכא כזית כדי ליישב הברייתא דאי הוה כפי מאי דמשמע מפשט הגמרא דהיכא דאיכא כזית אפילו דנשתנה מברך המוציא א"א ליישב הברייתא ולומר בזמן שהפרוסות קיימות ר"ל דלא נשתנו דא"כ תיקשי היכא דאין הפרוסות קיימות דנשתנו אמאי אמר דרך סתם דאינו מברך המוציא היה לו לומר דהיכא

דאיכא כזית מברך. ולפ"ז מה שאמר בירושלמי בזמן שהפרוסות קיימות שר"ל דאיכא כזית היינו אליבא דרב יוסף ולא אליבא דרב ששת. ודרך זה של הרב מוהרר"י פאסי ז"ל מתחוור דלדעת מוהררי"ק ז"ל קשה חדא היכי פתח בבישול ולישה ואינו מפרש אלא לישה לחודא דא"כ לא הוה ליה למפתח אלא בלישה לחודא. ועוד מנין לו לרבינו ז"ל דבזמן שהפרוסות קיימות דברייתא אייריי דאיכא תוריתא דנהמא אדרבא מדברייתא לא חלקה משמע דבכל ענין מברך המוציא. ואני בעניי נ"ל לומר דרך אחר ולחלק בין היכא דהשינוי מחמת בישול להיכא דהשינוי הוא מחמת עצמו כלומר שהפת מפני יושנו נשתנה מצורתו לא שהגיע למדרגת פת שעפשה דודאי אז אין מברכין עליו אלא שהכל כמבואר לקמן בפ"ח אלא נשתנה צורתו מחמת יושנו דאז ודאי מברכים עליו המוציא היכא דאיכא ביה כזית דכיון דהוא פת בפני עצמו אינו יוצא לעולם מתורת פת וכמו שכתב רבינו יונה ז"ל גבי פת שאינו מהודר אבל כשנשתנה מחמת בישול כיון שהבישול היה כ"כ שהגיע לשנות צורת הפת הוה ליה כמו תבשיל ומברך עליו מיני מזונות. ומפני כן כתב רבינו ז"ל למעלה או שניכר צורת הפת ולא נשתנה צורתו ולא כתב לא נשתנה מחמת בישול אלא לא נשתנה לבד לומר דדוקא משום דלא נשתנה הא אם נשתנה אי איכא כזית דוקא מברכים משום דלא בא השינוי מחמת הבישול ולמטה כתב ואם אין בהם כזית כלומר ונשתנה מחמת עצמו או שעברה צורת הפת בבישול אפילו דאיכא כזית אין מברכים המוציא משום דעברה צורתו בבישול ודייק רבינו שכתב למטה בבישול וכל לשונו הוא מדוקדק אלא דהוי דוחק לומר דהיכי תיסק אדעתין דמשום יושנו דלא נברך עליו ועדיין עומד בטעמו שלא נתעפש. ואפשר דיצא לו לרבינו ז"ל חילוקנו זה לתרץ הברייתא שהבאתי מן הפרוסות קיימות וכו' וכמו שהקשיתי ובכי הא אתי שפיר דהתם ברייתא אייריי בבישול ולכך קאמר בזמן שהפרוסות קיימות שלא נשתנו צורתם מחמת הבישול בין דאיכא כזית בין דליכא כזית מברך המוציא בזמן שהפרוסות קיימות כלומר שנשתנו מחמת הבישול אז אפילו דאיכא כזית מברכים עליה במ"מ ומאי דאמר והוא דאיכא תוריתא דנהמא דמשמע דהיכא דליכא תוריתא דנהמא דאיכא כזית מברכין אייריי בנשתנה הפת מחמת עצמו כנלע"ד:

הלכה ט

עיסה שנאפת בקרקע וכו'. בפרק כיצד מברכין (ברכות דף ל"ח) אמרו מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה ובריך המוציא [ושלש ברכות] אמר מר בר רב אשי ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח והבית יוסף סי' קס"ח אומר אליבא דבעל הטורים ז"ל דרב אשי פליג אדלעיל וסבר דכיון דהוי לחם לענין פסח הוא הדין לענין המוציא ובכל גווני מברכין

עליו אע"ג דלא קבע סעודה עליה אבל רבינו ז"ל אין דעתו כן דהוא פסק שם דיוצא ידי חובתו בפסח והכא פסק דוקא היכא דקבע אבל היכא דלא קבע לא. וא"ת א"כ דאין ללמוד דין המוציא מדין פסח מה הקשה שם (דף ל"ז:) אביי לרב יוסף גבי חביצא אלא מעתה לתנא דבי רבי ישמעאל וכו' וכ"ת ה"נ והתניא לקט מכולן כזית וכו' ואם מצה היא אדם יוצא ידי חובתו בפסח מ"ש דמקשי ליה דמדהוי לחם לענין פסח מברכין המוציא ומאי קושיא נימא דאע"ג דלענין פסח הוי לחם לענין המוציא בתר קביעותא אזלינן דומיא דטרוקנין ולא תיקשי לרב יוסף מידי דקאמר דאין מברכין בכזית דהיינו היכא דלא קבע סעודתיה עלוייהו. וי"ל דבשלמא בטרוקנין אע"ג דהוי לחם לענין מצה מ"מ כיון דאין דרך בני אדם לאוכלו כך בעו קביעותא לענין המוציא אבל הכא דודאי דרך בני אדם לאכול כך שיהיו מפוררין אע"ג דלית בהו כזית ואף אם הוא לחם לענין המוציא הכא לא בעי קביעותא:

הלכה י

פת דוחן וכו'. ואע"ג דבגמרא (דף ל"ז) אמרו דמברך כמעשה קדרה תירצו כמעשה קדרה ולא כמעשה קדרה אמרינן הא משום דלא איתותב שמואל אלא גבי אורז בלבד כדכתבו התוספות:

הלכה יא

חוץ מן האורז. אבל פת בכסנין מברך לבסוף ברכת המזון ומ"ש בפרק כיצד מברכין (ברכות דף מ"א:) שאין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון לאחריו אלא פת הבאה בכסנין איירי כשהביאו בתוך הסעודה כדכתבו התוס':

הלכה יג

על הארץ ועל המחיה. וא"ת אמאי לא אמר על המחיה ועל הארץ כדפתח מחיה תחלה. וי"ל דה"ק על הארץ דמפקא מחיה כדאמרו בגמרא כי היכי דלא ליהוי חותם בשתים ולכך הזכיר ארץ תחלה:

פרק ד

הלכה ה

והמשנה מקומו מפינה לפינה בבית אחד. בפרק ערבי פסחים (פסחים דף ק"א:) אמרו לא שנו אלא מבית לבית אבל ממקום למקום לא ופירש רבינו ז"ל ממקום למקום בבית אחד והוצרך לפרש כן משום דהוקשה לו כדהקשה הר"ן ז"ל מ"ש דגבי קידוש אמר דמפינה לפינה הוא מקדש כדאמר להו רב ענן וכו' והכא מפינה לפינה לא. והר"ן ז"ל

חילק בין קידוש לברכה ורבינו ז"ל משוה אותם ופירש הכא ממקום למקום בבית אחד והתם מחדר לחדר בדירה אחת וכדכתב הרב המגיד בפרק כ"ט מהלכות שבת אבל מפנה לפנה בבית אחת קידוש וברכה שוים:

הלכה ו

בירך על הפת פטר את הפרפרת וכו'. משנה בפרק כיצד מברכין (ברכות דף מ"ב) בירך על הפת פטר את הפרפרת על הפרפרת לא פטר את הפת בית שמאי אומרים אף לא מעשה קדרה ובגמרא איבעיא להו בית שמאי אריש פליגי או אסיפא פליגי ואסיקנא בתיקו. ולכאורה נראה דרבינו פסק כבית שמאי דאמר דפרפרת לא פטר את הפת ולא מעשה קדרה ועל זה קשה חדא דלא הוה ליה למפסק כבית שמאי אלא כסתם מתניתין ותו דבפירוש המשנה כתב בהדיא רבינו ז"ל דאין הלכה כבית שמאי, ונראה דפסק כתנא קמא [דלא] סבירא ליה דבית שמאי אריש פליגי אבל בסיפא לא פליגי כלל דכולי עלמא לא פטר פרפרת מעשה קדרה ומה שהזכיר את הפת הוא הדין נמי מעשה קדרה אלא נקטיה אגב רישא וא"כ אליבא דכ"ע לא פטר פרפרת מעשה קדירה. ואם תאמר כיון דאסיק בתיקו ספק ברכות להקל ודילמא בית שמאי פליגי אסיפא ורבנן סברי דפרפרת פטר מעשה קדרה והלכה כוותייהו ואין לברך על מעשה קדרה אחר שבירך על הפרפרת. וי"ל דהוי כעין ספק ספקא דספק אי אריש פליג וכ"ע מודו דלא פטר פרפרת מעשה קדירה או אסיפא. ואם תמצא לומר אסיפא הא איכא ב"ש דסבירא להו דלא פטר ודילמא הלכה כוותייהו אע"ג דעל הסתם לית לן למפסק כוותייהו אהני לן הא לחלק בין ספק ברכות להקל דאמרי' בעלמא להך דהכא ואמרינן דהכא דמי לספק ספקא:

שאוכלים בהן הפת. לאו דוקא צריך שיאכל פת עמהם דאפילו לא אכל פת עמהם כיון שהם דברים הבאים בתוך הסעודה פטורים מברכה כדכתב לקמן אלא מה שכתב שאוכלין בהם פת כלומר שרגילים לאכול פת עמהם וכתב זה להודיענו ענין פרפרת מהו:

הלכה ז

גמר בלבו מלאכול או מלשתות וכו'. לכאורה נראה דקשה על רבינו ז"ל מאי דאמרינן בפרק כיצד (דף מ"ב) ולית הילכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר וכו' דמשמע דאפילו גמר לאכול אינו חוזר ומברך אלא אם כן נטל ידיו דוקא והא לאו קושיא היא כלל דרבינו ז"ל מפרש דמאי דאמר גמר לאכול אסור לאכול רוצה לומר דהוי כמו הב לן ונבריך דאמרינן אסור לשתות אפילו שיברך ברכה לפניו אלא אם כן בירך ברכת המזון תחילה הכי נמי גמר אעפ"י שיברך ברכה לפניו אסור לאכול אלא אם כן בירך

ברכת המזון תחילה וכמו שכתב רבינו ז"ל גבי הב לן ונבריך שאסור לאכול עד שיברך בה"מ ואתי ליה שפיר לרבינו ז"ל דרבי זירא לא אכל ואמאי לא אכל לבריך ברכה לפניו כדהקשו התוספות ז"ל אלא ודאי דאפילו בברכה שלפניו אסור עד שיברך ברכת המזון תחילה ודייק לפי זה לישנא דאסור לאכול דלשון אסור משמע אפילו שיברך לפניו כמו שאמר גבי הב לן ונבריך אסור למשתי דרוצה לומר אפילו שיברך לפניו. ויש הכרח לפירוש רבינו ז"ל מההיא דהשמש מברך על כל פרוסה ופרוסה (חולין דף ק"ז:) דדמי להך הכא וכמו שדמו אותם התוספות ז"ל בפרק כיסוי הדם (דף פ"ז בד"ה משתא) ומשמע דבגמר מותר לאכול בברכה שלפניו לפי המסקנא דאמרי ולית הלכתא דאם לא כן השמש אמאי מותר לאכול כל פרוסה כיון דהוי נמלך מבלי ברכה לפניו אלא ודאי דאפילו לפי המסקנא מותר לאכול אפילו שגמר בברכה שלפניו. ומ"ש ולית הלכתא רוצה לומר דמאי דאמרו אסור לאכול כלומר דצריך לברך ברכת המזון תחלה כמו הב לן ונבריך ועל דא קאמר דלית הלכתא דלא הוי דין זה היכא דנטל ידיו דוקא או היכא דאמר הב לן ונבריך, זה נראה לי פשוט ונכון לדעת רבינו ז"ל. והראב"ד ז"ל מפרש כפירוש רש"י ז"ל ולכך הוצרך לחלק בין שתיה לאכילה. והרב הגדול מוהררי"ק ז"ל תירץ לדעת רבינו ז"ל בטור א"ח סימן קע"ט עד שהוצרך לשנות הגירסא ולהפוך פירוש הסוגיא:

הלכה ח

היו שותין ואמרו כו'. אף על גב דאפילו אם אמר הקידוש אין לברך בורא פרי הגפן כדכתב הרב המגיד בפרק כ"ט מהלכות שבת בשם הירושלמי מפני שפטר אותו היין שבתוך הסעודה גם אם שתה קודם הקידוש צריך לברך בורא פרי הגפן דבשלמא כשקדם פטר נפשיה בברכה שברך על היין קודם אבל הכא לא פטר שהרי הסיח דעתו מלשתות קודם הקידוש אלא שעדיין קשה לי למה פטר היין שבתוך הסעודה לקידוש הא יין שבתוך הסעודה הוי לשתות והקידוש [לא] הוי לשתות וכי היכי דיין שבתוך המזון לא פטר של אחר המזון מהך טעמא כדכתב רבינו ז"ל לקמן הכי נמי לא היה לו לפטור היין שבתוך הסעודה לקידוש דבודאי הקידוש לא הוי לשתות. וי"ל כיון דבא בתוך הסעודה מיקרי לשתות ועיין בבית יוסף סימן רע"א:

בואו ונבדיל. עיין בבית יוסף סימן רצ"ט:

הלכה ט

או ישן והביאו חדש. דין זה ירושלמי. ומ"ש שם אח"כ רבי היה מברך על כל חבית וחבית שהיה פותח נראה שיבאר רבינו ממינים שונים:

הלכה יא

דברים הבאים וכו'. דברי רבינו ז"ל נראין כפירוש התוספות ז"ל (דף מ"א: ד"ה הלכתא):

הלכה יב

שאדם קובע סעודתו על היין. בפרק כיצד מברכין (ברכות דף מ"ב:) ומשמע מהתם דאינו חייב לקבוע הסעודה על היין אלא רגילות קאמר שהיו רגילין בכך דהא אביי אמר שם דביום טוב היה מברך על כל כוס וכוס משום דלא היה רגיל לקבוע סעודתו על היין ועל זה קשה לי על מה שכתב הרב המגיד על מ"ש רבינו ז"ל בפרק שלשים מהלכות שבת שצריך לקבוע סעודה על היין בשבתות וימים טובים שנלמד מהכא דהא הכא לא אמרו אלא רגילות לקבוע:

אם בירך על היין שלפני המזון פטר וכו'. עוד אמרו במשנה בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון ולא הזכירו רבינו ז"ל דסמך במ"ש בדין היין:

פרק ה

הלכה ד

נברך לאלהינו. מ"ש כאן רבינו ז"ל לאלהינו בלמ"ד משום דהיכא דמזכיר שם לא איכפת לן שיאמר למ"ד דמוכחא מילתא דעל קודשא בריך הוא קאמר ולא מצינו למימר דאמר לבעל הבית דכן אמר בגמרא גבי למי שעשה ניסים וכו' וכן גבי בעשרה דמוכחא מילתא. משמע דהיכא דמוכחא מילתא לא איכפת לן לומר למ"ד ואדרבא טפי עדיפא לדמויי לברכה דלמי שעשה ניסים. אמנם פליג על מה שכתב הרב בית יוסף בסימן קצ"ב על מה שכתב הטור ז"ל דאין לומר נברך לאלהינו דהוא מטעם שאין לומר למי שאכלנו. ולעניות דעתי נראה כדכתיבנא דשאני היכא דמזכיר שם דיכול לומר למ"ד וכן הוא בעצמו כתב למטה. ונראה לי דמהאי טעמא מצי למימר למי שאכלנו כשהם עשרה:

הלכה ז

והעכו"ם

. אמרו בגמרא (דף מ"ז:) שאפילו מל ולא טבל ולא הוצרך רבינו להזכירו שהרי כתב שם בדין הגרים דהוי כעכו"ם כל היכא דלא טבל:

כזית פת. בגמרא (דף מ"ח) אמרו כזית דגן וסובר רבינו ז"ל דדוקא פת דאיכא ביה ברכה דאורייתא אבל במעשה קדירה דליכא אלא ברכה מעין שלש דהוי מדרבנן לא מצטרף ולהרא"ש מצטרף דס"ל דהוי דאורייתא:

הלכה יא

שלשה בני אדם שבאו משלש חבורות וכו' רשאין לחלק וכו'. קשה דהיה לו לומר דמצוה לחלק ולא מצו למעבד זימון ומדקאמר רשאין ואין חייבין משמע דהרשות בידם ואולי סובר רבינו ז"ל דלא אמרו (דף נ':) פרח זימון מינייהו אלא לומר דאינן חייבים אבל מכל מקום אם ירצו לזמן יכולים לזמן. ודעת הראב"ד ז"ל בהשגות נראה לי שהוא כפירוש רבינו יהודה שאומר שאפילו שלא זימן הוא אלא האחרים זימנו ולא היה שם, ובהכי מתורץ הקושיא דפשיטא שהקשה רבינו יהודה בדברי הרא"ש ז"ל כמו שהוזכר. ומה שאמר הראב"ד ז"ל ואפילו אכלו שלשתן וכו' מסברא אמר ליה ולא מכח הקושיא דפשיטא דאמר הרא"ש ז"ל דלדידיה מיתרצא הך קושיא בלאו הכי כיון דהוא מפרש כפירוש רבינו יהודה:

הלכה יג

קוראין לו כדי שיכוין. מה שאמרו בגמרא (ברכות דף מ"ה:) קוראין לו מפרש רבינו ז"ל קוראין לו ואומרים לו כדי שיכוין לבו לשמוע דצריך כוונת שמיעה שיהא סמוך כדי שיענה ברוך שאכלנו וכו':

הלכה טז

במה דברים אמורים שיצאו ידי חובתן וכו'. דעת רבינו ז"ל כמו שהשיב לחכמי לוניל שאף על פי שאמרו בגמרא (דף מ"ח) עד שיאכל כזית דגן דמשמע הוא אם אכל כזית דגן מוציא והיה מוציא רבי שמעון בן שטח לינאי אע"פ שינאי אכל כל שבעו דהא בגמרא לא אמרו לגרמיה הוא דעבד אלא משום שלא אכל כזית מ"מ סובר הוא ז"ל דמ"ש בגמרא כזית דגן לאו בדוקא נקט כזית דהכונה למעט שאר אוכלין והכי קאמר דגן ולא שאר אוכלין ומשום הכי קאמר לגרמיה הוא דעבד שלא אכל דגן ופטר להם בשתיית יין מפני שהוא מן השבעה מינין אבל הדברים האמורים בפרק מי שמתו לא איירו בהני כללי וכמו שכתב באותו תשובה והם דברים ברורים. וחכמי לוני"ל סבירא להו דההיא דפרק מי שמתו הוי אליבא דרב עוירא כדכתב הראב"ד ז"ל דלית הלכתא כוותיה אבל לדידן קי"ל כזית או כביצה הוי דאורייתא דברייתא דפרק שלשה שאכלו (ברכות דף מ"ט:) דפליגי רבי מאיר ורבי יהודה לא הוי אסמכתא כדכתבו התוספות ובהכי מיתרצא ההיא דשמעון בן שטח:

פרק ו

הלכה ב

ומים אחרונים אין מברכין עליהן. והראב"ד ז"ל בהשגות עשה פשרה ואמר כשיאכל תבשיל ודבר שהוא מזהם את הידים יברך מפני שהידים מזוהמות פסולות לברכה וכדנפקא לן מקרא דוהייתם קדושים אבל כשיאכל דבר יבש כגון פת שאז אין איסור מחמת הזיהום כלל אלא הכא נקיות משום מלח סדומית וזהו שאמר כלומר משום רפואה דמלח סדומית שהיא סכנה:

הלכה ג

כל פת שהמלח בו צריך נטילת ידים באחרונה. זו היא הגירסא במקצת ספרי רבינו ז"ל וראיתי ספרים אחרים שכתוב בהן כל המלח צריך נטילת ידים וכו' וכך היה גורס בדבריו בעל מגדל עוז ובספר אחר ישן נמצא גירסא אחרת אכל המלח צריך נטילת ידים ונראה שכך היה גורס בדבריו הראב"ד ז"ל ומפני כך כתב בהשגות ואמר עשה זה כנגד מה שאמרו בגמרא כייל מיכל מאי וחיי ראשי קלקל עלינו את הלשון כלומר שפירש לשון כייל מיכל לשון אכילה ואין פירושו כך אלא לשון מדידה. ובודאי שאין לגירסא זו בדברי רבינו ז"ל עיקר ועיקר הגירסא כל המלח צריך וכו' או מלח שטבעו וכו' כלומר אע"פ שבזמן הזה אין לנו לחוש למלח סדומית מכל מקום נחוש למלח שטבעו כסדומית:

הלכה ד

וכל העולה למדת מקוה עולה לשיעור רביעית וכו'. פרק שני דזבחים (דף כ"ב) אר"ל כל המשלים למי מקוה משלים למי כיור [למי] רביעית אינו משלים ואמרו בגמרא למעוטי נתן סאה ונטל סאה. וכתב רבינו ז"ל דין נטל סאה בפרק י"א מהלכות מקואות וכאן כתב סתם כל המשלים למי מקוה משלים למי רביעית מפני שלא מיעטו בגמרא אלא ההיא דנתן סאה ונטל סאה וכבר כתבה בפרק ששה עשר מהלכות מקואות ובכל השאר שוים ולזה סתם כאן משום שסמך על מה שכתב שם בפרק י"א מהלכות מקוואות גבי נתן סאה ונטל סאה. או אפשר כל הדברים שוים לענין נט"י לחולין וההיא דנתן סאה וכו' לענין תרומה איתמר דאינו משלים נתן סאה ונטל סאה אבל לענין חולין משלים ומפני כן כתב רבינו ז"ל בפרק י"א מהלכות מקוואות דאיירי לענין תרומה:

הלכה ה

כל הצריך נטילת ידים וכו'. כתב הראב"ד ז"ל בהשגות זה אינו מחוור שהרי בעלי קריין טובלין בהם אע"פ שהם שאובים וכו' ביאור דבריו דכיון דהך טבילת ידים הוי מדרבנן

לא עדיף מטבילה שתיקנו לבעל קרי לדברי תורה שהיא מדרבנן ולא בעינן מ' סאה כדאמרו בגמרא פרק מי שמתו (ברכות דף כ"ב:) דפליגי שם בברייתא רבי יהודה ורבנן רבי יהודה אומר מ' סאה מכל מקום ופליגי שם בגמרא חד אמר דלא אמר רבי יהודה כן אלא בקרקע אבל לא בכלים ומכל מקום אתי לרבויי מים שאובים וחד אמר דהאי דקאמר רבי יהודה הוי אפילו בכלים ונראה שהראב"ד פסק כמ"ד דמכל מקום אתי לרבויי מים שאובים ומפני כך כתב אם יש בהם מים ארבעים סאה בקרקע כלומר ולא בכלים זאת נראה כוונתו ז"ל. ומכל מקום קשה מה שהשיג על רבינו ז"ל כיון דרבנן פליגי על זה דר"י סתם ומשמע דסברי דלא סגי במים שאובים וטפי עדיף לפסוק כרבנן. ואולי רצה לפסוק כוותיה מדאמוראי פי' בגמרא דברי רבי יהודה ושקלו וטרו אליביה ומ"מ אין זו השגה על דברי רבינו ז"ל:

הלכה ט

וכל מים וכו' או עכורים. נראה שמפרש כפירוש בתרא דהרי"ף ז"ל דהיינו טיט הנירוק וא"ת אמאי בקרקעות כשרים הא אמרו בפרק שני דזבחים דאי אין פרה שוחה ושותה מהן אפילו במקוה פסולים. וי"ל דהיינו דוקא למקוה לטבילת טומאה אבל לענין טבילת ידים הקלו כמו שכתב רש"י ז"ל חולין (דף ק"ז) גבי אי בזיע דוולא בכונס משקה דאע"ג דלענין חיבור מקואות בעינן כשפופרת הנוד הכא הקלו:

חמי טבריא במקומן וכו'. הוא לענין הראשונים בלבד כדי לחלק מחמי טבריא לחמי האור דאע"ג דחמי האור כשרים לראשונים חמי טבריא פסולים מפני שהם מרים ואינן ראויים לשתיה אבל אין לפוסלם לחמי טבריא לאחרונים בשביל כך אלא טעם האחרונים הוא משום שהם חמין והחמין שהיד סולדת בהן הם פסולים לאחרונים כמו שמבואר בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ו ק"ז) וכתבו רבינו ז"ל לקמן בפרק זה וחמי טבריא ודאי שהיד סולדת בהן שהרי מבשל בהם בשבת הוא חייב מכת מרדות שעובר על איסור דרבנן כמו שנתבאר בהלכות שבת זה נראה לי ברור בדברי רבינו ז"ל, ועם זה נסתלקה הקושיא והתימה שתמה הרב הגדול מהררי"ק ז"ל באי"ח בסימן קפ"א דמאין לו לרבינו ז"ל לפסול מים אחרונים מפני שאין ראויים לשתיית בהמה דודאי אין דעתו של רבינו ז"ל לפוסלם בשביל כך דא"כ לא היה כותב פיסול זה גבי חמי טבריא בדוקא היה לו לכתוב כן גבי וכל מים שנפסלו משתיית הכלב וכו' אלא ודאי טעמו כמו שכתבתי. ופירוש דבריו כך חמי טבריא כשהן במקומן אז מטבילין בהן לשם ראשונים אע"פ שלמים אחרונים לא מהני כלל אבל אם נטל וכו' אז לא ראשונים ולא אחרונים אין נוטלין וטעם הראשונים מפני שאין ראויים לשתיית בהמה וכו'. ומה מאד תמהתי על מה שתירץ הוא

ז"ל דלמים שניים קרי אחרונים דבחולין אין צריך שניים כלל לדעת רבינו ואם כוונתו לומר כשבא לחלק הרביעית לשנים וליתן מעט מעט שאותם המים שנוטל בפעם שניה אין נוטלין אכתי קשה למה כתב רבינו ז"ל דין זה גבי חמי טבריא בדוקא בכל הדינים ששייכים במים הראשונים הי"ל דאותם שייכי במים שניים כשנותן שתי פעמים על ידיו מרביעית אחת גבי חולין והיה לו לכתוב כמו שכתב גבי תרומה בפרק י"א מהלכות מקואות שכל הדינים הנוהגים במים הראשונים הם במים שניים ונתן כלל לכל הדינים אלא ודאי עיקרן של דברים כמו שכתבתי:

הלכה י

נוטלין ארבעה או חמשה וכו'. ממה שכתב רבינו בפירוש המשנה בריש מסכת ידים נראה שהוא סובר דמה שאמרו במשנה נוטלין לאחד אף לשנים וכו' היינו במים שניים דוקא מפני שכבר נטהרו הידים מחמת הראשונים. ונראה מדבריו שם שהוא מפרש מה שאמרו בגמרא בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ז) שאני התם דקא אתו משיירי טהרה שאין פירושו כפירוש רש"י ז"ל אלא הפירוש כפי דעתו הוא דאתו משארית מים אחרים שנטהרו הידים בהם כלומר שכבר נטהרו הידים במים הראשונים. כך נראה מדבריו שם וכאן אזיל לטעמיה שכתב שיהיה באותה שטיפה כדי רביעית לכל אחד ואחד. וקשה לפירושו חדא דשם במשנה כדפליג בסיפא בין ראשונים לשניים שאמרו שם מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים אמאי לא מפליג ברישא דהיינו דוקא בשניים אבל לא בראשונים ומדפליג בסיפא ולא ברישא משמע דרישא בכל גוונא הוי בין לראשונים בין לשניים. ועוד קשה דבפרק שני דגיטין (דף ט"ו:) איבעיא לן ידים טהורות לחצאין או אין טהורות לחצאין ואמרו שם אילימא דקא משו בי תרי מרביעית והתנן מרביעית נוטלין לידים לאחד אפילו לשנים וכו' והשתא לדעת רבינו ז"ל מאי מקשה דלימא מתניתין במים שניים דוקא כמו שאנו אומרים לפי האמת והיינו דאיבעיא ליה למקשה אי מתניתין בשניים דוקא אבל בראשונים לא או דילמא אפילו לראשונים דמתניתין סתמא מיתניא וכדסבירא לי' מ"ד אשיעורא לא קפדינן בפרק כל הבשר. ונראה לתרץ לזה לדעת רבינו ז"ל דודאי הך סוגיא דגיטין משמע ליה דמתניתין סתמא מיתניא ולכך פריך מההיא מתניתין אבל כיון דבפרק כל הבשר אמרו דדוקא במים שניים דוקא פסקינן כסוגיא דפרק כל הבשר דהוי מקום סוגיא במקומה ועוד דהוי מסקנא דגמרא דקאמר התם ולא היא שאני התם וכו':

הלכה יא

וכלים שנשברו וכו'. מה שלא הזכיר רבינו ז"ל כונס משקה כתב הרב מוהרר"ק ז"ל בסי' קנ"ט מפני שסובר דרבא אורחא דמילתא נקט וכו' והוא הדין לשאר הכלים כל אחד ואחד לפי שיעורו. וקשה דדין זה ג"כ הוזכר בסוף פרק המצניע (שבת דף צ"ה) גבי קידוש מי חטאת וכתבו רבינו בפרק ו' מהלכות פרה אדומה ושם כתב כלי חרס שניקב בכונס משקה אין ממלאים וכו' ולמה לא פי' שם כל כלי וכלי כפי שיעור טהרתו כמו שפירש כאן אלא שהזכיר כונס משקה בדוקא דמשמע דשיעור אחד לכל הכלים:

הלכה יב

כלי שאינו מחזיק רביעית. מימרא דרבא בפרק כל הבשר (חולין דף ק"ז) ומשמע דהא מחזיק רביעית [אע"ג דאין בו] נוטלין לידים. ובגמרא הקשו מהך מימרא דרבא אמימרא אחרת דקאמר כלי שאין בו רביעית אין נוטלין ממנו לידים. ותירצו שם הא לאחד הא לשנים. ונראה דהיינו דוקא לשנים לדעת רבינו ז"ל דאז נוטלין לידים לשניים מרביעית אחת אבל בראשונים אין נוטלין אלא ברביעית שלם כמ"ש. או אפשר דמימרא דרבא אפילו בראשונים וכדאסיקו בגמרא ולא היא וכו' דחו הא ולא הוי הך דינא אלא דוקא בשניים:

הלכה טז

(טו-טז)

ספק נטל ידיו וכו'. כתב מוהרר"ק ז"ל בסימן ק"ס דיצא לו לרבינו כן מהא דאמרו בפרק במה אשה (שבת דף ס"ב:) לא אמרן אלא דלא משא ידיה כלל אבל משא ולא משא לית לן בה ולאו מילתא היא דאמר רבא וכו' וקשה דאם הוא מפרש משא ולא משא שרוצה לומר שאינו יודע אם נטל או לא נטל איך דוחה אותו בגמרא מהא דאמר רב חסדא אנא משאי מלא חופנאי מיא וכו' בשלמא לפירש"י ז"ל דפירש דלא נטל מים כל הצורך אתי שפיר דדחי ליה מדרב חסדא אבל לפי' זה דהוא ספק נטל או לא נטל רב חסדא לא אמר הפך זה אלא כשהוא נוטל צריך שיטול בשפע אבל כשנסתפק לו אם נטל אין בכך כלום. ואולי דעתו לומר דדחי ליה מדרב חסדא דכי היכי דרב חסדא היה נוטל יותר מן הדין שהוא רביעית והיו נותנין לו טובה הרבה כל אדם אף ע"פ שמן הדין אין לו ליטול ראוי לו ליטול כדי שיתנו לו טובה הרבה דכל מאן דעביד לפנים משורת הדין בנט"י משלמים לו ואין זה מספיק. אלא נראה דנפקא ליה לרבינו הא ממאי דהזכירו במסכת ידים כמה ספקות בידים לטהר וסובר רבינו ז"ל דה"ה בהך ספיקא:

ואחרונים צריך שישפיל ידיו למטה כדי שיצא כל כח המלח וכו'. הראב"ד ז"ל בהשגות נתן טעם אחר ואמר שאם יגביה ידיו יפלו המים של הזוהמא היכא שלא הגיע תחלה והוא טעם נכון:

הלכה יח

לט אדם ידיו (ר"ל כורך את ידיו)

במפה וכו'. בסימן קס"ג ביאר הרב ב"י טעמו וטעם ההשגות. וא"ת מאי שנא הכא דלא חייש לשמא יגע גבי חולין וגבי אוכל במגריפה צריך שיטול הא התם אינו נוגע וי"ל דמ"מ קרוב ליגע יותר וכן באוכל מחמת מאכיל קרוב ליגע יותר אבל כיון שידיו מעוטפות במפה הוא דבר קשה שיסיר המפה מידיו ויגע:

הלכה יט

אפילו אין לו מים אלא כדי שתייה וכו'. יצא לו לרבינו ז"ל מההוא מעשה דר"ע (עירובין דף כ"א:) ששפך לו השומר מקצתן של המים ולא רצה לאכול עד שהביאו לו מים ליטול ידיו. וא"ת מ"מ איך נלמוד שכשהוא במקום אחד ואין לו מים אלא כדי שתייה שיטול מקצת וישתה מקצת דילמא שאני התם שהיה יכול להביא לו מים. וי"ל דמ"מ היה סכנת דרכו דאם היה פוגע בו השומר היה אומר לו לחתור בית האסורין הוא צריך כיון שהוא חוזר להביא לו מים יותר אחר ששפכן ומכל מקום אפילו שהיה סכנה לא חשש ר"ע ג"כ נמי נלמוד שמי שאין לו אלא כדי שתייה שיטול מעט וישתה מעט:

פרק ז

הלכה א

וגדול מיסב בראש וכו'. וא"ת למה לא ישב גדול בראש ואחריו השני ואחריו השלישי ואם יצטרך לדבר עם השני אל יגביה ראשו. וי"ל דכבוד לו לגדול לעמוד באמצע:

פרק ח

הלכה ב

במה דברים אמורים שהיה חושש בגרונו וכו'. וסובר רבינו ז"ל דמה שאמרו בגמ' (ברכות ל"ו) הכא במאי עסקינן בחושש בגרונו קאי על תירוצא דלעיל דקאמר דקא שתי ליה ע"י אניגרון ולכך תרתי בעינן חושש בגרונו ושתי ליה ע"י אניגרון והכריחו לומר כן מדלא קאמרו בגמרא אלא בחושש בגרונו משמע דלא הדר משינויא קמא ועוד דאקמר בגמרא קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה כלומר לבד הרפואה ואי קא שתי

לבדו אין לו הנאה אלא רפואה לבדה אלא אדרבא אזוקי מזיק ליה אלא ודאי דקא שתי ע"י אניגרון:

הלכה יא

לקח כוס של שכר בידו. דברי רבינו ז"ל נראים לכאורה תמוהים דבסוף פרק קמא דברכות (דף י"ב) אמר פשיטא היכא דקא נקיט כסא דחמרא בידיה וקא סבר דשכרא הוא וכו' אלא היכא דנקיט כסא דשכרא בידיה וקא סבר דחמרא הוא פתח ובריך אדעתא וכו' מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן והך בעיא לא איפשיטא בגמרא. ונראה דודאי דדעת רבינו לפרש כפירוש רש"י ז"ל שר"ל תחלת הברכה אמר על מנת לומר בורא פרי הגפן וכיון שהגיע למלך העולם אמר שהכל וא"כ למה פסק רבינו ז"ל דבתר עיקר ברכה אזלינן כיון דבעיין לא איפשיטא ואם דעתו לפסוק לקולא כדעת האלפסי ז"ל היה לו לומר דבתר חתימה נמי אזלינן לקולא כשפתח אדעתא דחמרא וסיים בשכרא דיצא ולמה פשט לקולא בצד זה יותר מזה. ועוד קשה דאיך פסק דבתר עיקר אזלינן הא אמרו שחרית פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים לא יצא ואמאי לא יצא כיון דעיקר הברכה נתכוון לברכה הראויה וכי תימא לדידך נמי תיקשי איך שאלו בגמרא אי בתר עיקר אזלינן או לא הא בברייתא אמרו בשחרית פתח וכו' לא יצא זה אינו כלום דמה ששאלו בגמרא אינו אלא דבתר עיקר אזלינן כלומר שצריך החתימה והעיקר תהיה לשם ברכה הראויה וי"ל בתר עיקר ברכה נמי אזלינן אבל אינו רוצה לומר ברכה עיקר לחוד ועוד שזה הוא קצת דוחק דמ"ש אחר כך או בתר חתימה אינו ר"ל כן אלא פירושו בתר חתימה אזלינן לחודא ולא בתר עיקר ברכה ולא ראי זה כראי זה מ"מ פירוש זה נראה מוכרח אבל לדברי רבינו ז"ל שאינו מפרש כן קשה. ועוד יש להקשות דאיך כתב כאן רבינו ז"ל דאזלינן בתר עיקר הברכה הא בהלכות קריאת שמע פרק ראשון כתב רבינו ז"ל שכל הברכות הולכות אחר חתימתן. ועוד קשה לחכמי לוניל שכתבו לרבינו ז"ל שעל דרך זה הולך הרי"ף ז"ל דאינו כן אלא הרי"ף ז"ל הולך לקולא כדכתיבנא. ונראה לומר דרבינו ז"ל מפרש בגמרא בתר עיקר אזלינן לחודא כלומר דאם העיקר הוא טוב יצא ואם לאו לא יצא והוכרח לפרש כן דומיא דבתר חתימה דבתר הכי כדכתיבנא ומפני שהוקשה לו דהיכי אזלינן בתר עיקר הא אמרו בברייתא שחרית פותח ביוצר וכו' לא יצא הוצרך לחלק דשאני התם דהסיום הוא שקר שהרי הוא ביום ואומר מעריב ערבים אבל הכא בשכר אע"פ שאין זו היא הברכה הראויה לו שהרי הברכה הראויה לו היא שהכל והוא אומר בורא פרי הגפן מ"מ אין זה שקר ששכר זה יוצא מן הגפן הוא דבהך איירי כדכתב רבינו ז"ל בתשובה דאין סברא שיטעה האדם בשכר

שעורים וכן בפירות האדמה שאמר בורא פרי העץ אע"פ שאין זו הברכה הראויה לו אין זו שקר שהרי פירות האדמה פרי עץ מקרו דהא אמרינן בפרק כיצד מברכין (ברכות דף מ') דלרבי יהודה חטה מין אילן הוא ואיצטריך מתניתין לומר דבירך על פרי הארץ בורא פרי העץ לא יצא משום דס"ד אמינא כיון דמין אילן הוא לבריך עליה בורא פרי העץ קמ"ל וכו' היכא דשקלא ליה לפרי איתא לגווזא [והדר מפיק מברכינן בורא פרי העץ] אבל היכא דאי שקלת ליה לפרי וכו' ואם כן הרי ודאי יש מקום לומר דפרי העץ מיקרי אע"ג דמן הדין לא יצא וכן בחלוקה האחרת בתבשיל של דגן שאמר המוציא לחם מן הארץ אין זה שקר שהרי דגן לחם מיקרי וא"כ כל הני אף ע"פ שמן הדין כך לא הוי שקר אבל מעריב ערבים דהוי שקר דהוא ביום ואומר שהוא חשך או איפכא לא יצא. ומה שהוצרך רבינו ז"ל לומר אלו השלש חלוקות הוא משום דהוי זו אף זו דבפרי הגפן גבי שכר ודאי דאינו מוציא שקר אבל בפירות האדמה כשאומר בורא פרי העץ אימא דהוי שקר ולא יצא קמ"ל ומ"מ בפרי האדמה ואמר בורא פרי הגפן לא הוי כל כך שקר אבל על דגן שאמר המוציא לחם והוא תבשיל הוה אמינא דהוי שקר ולא יצא קמ"ל דאינו שקר ולכך יצא בכל הני מה שאין כן במעריב ערבים ונאמר דרבינו פסק בהך בעיא לקולא כדברי הריי"ף ז"ל ובודאי דאזלינן כאן לקולא בתר חתימה או בתר עיקר ורבינו מאחר שכתב גבי קריאת שמע שכל הברכות אחר חתימתן סמך כאן דודאי גם כאן הולך אחר החתימה ויצא שהרי כתב שם כל הברכות וכו' אבל בא לחדש לנו כאן חידוש אחר דהכא אזלינן נמי בתר עיקר הברכה לקולא משום דאינו מוציא שקר מפיו מה שאין כן במעריב ערבים וכיוצא בו דהתם לא אזלינן בתר העיקר לקולא כדכתיבנא. וכן הוא דעת הרב אלפסי ז"ל שכתב דאזלינן לקולא ומפני כן סתם וכתב דבעיין לקולא ואף ע"פ שאינו מבואר כל כך בדבריו דאפשר שרוצה לומר דאזלינן בתר החתימה לקולא מ"מ פשט דבריו משמע או בתר פתיחה או בתר חתימה לקולא. וכל מה שכתבתי הבינו חכמי לוניל בדברי רבינו ז"ל אבל הוקשה בעיניהם שכתב רבינו שכר סתם דמשמע דהוי שכר של שעורים וזה ודאי מוציא שקר מפיו ודמי למעריב ערבים ולכך תפסו עליו והוא השיב להם כדכתיבנא וכתבו דעל זה הדרך הולך הרב אלפסי ז"ל כלומר דפושט לקולא כדכתיבנא ומפני שלא כתבו בפירוש אמרו ועל זה הדרך והבינו בפירוש דברי הרב אלפסי שאמר פתח בדשכרא וכו' כפירוש רבינו ז"ל ורש"י ז"ל שר"ל אדעתא דשכרא זה נראה לי ישוב נכון לדברי רבינו ז"ל וחכמי לוניל ז"ל:

הלכה יג

היו לפניו מינין הרבה וכו'. אע"פ שנאמר שרבינו ז"ל מפרש כפירש"י ז"ל שאמר אבל בשאין ברכותיהן שוות וכו' מברך על זה וכו' כלומר שמברך על החביב אתי שפיר דמה שאמר כאן רבינו ז"ל היו לפניו מינין הרבה וכו' אין זה פירוש דברי מי שאמר בגמרא (דף מ"א) מחלוקת כשברכותיהן שוות וכו' דפירוש אותן הדברים הם כפירוש רש"י ז"ל ורבינו פסק כחכמים ולכך כתב דלעולם מברך על החביב אבל זה הדין דהאחד פוטר טעמא דנפשיה הוא:

הלכה טז

אבל אם אכל בשר ושתה יין וכו'. כתב הרב בית יוסף בסימן ר"ח דיש לדקדק דרבינו סובר כהרא"ש ז"ל דהיכא דאכל תפוחים ושתה יין אף על פי שכולם פרי העץ הם מכל מקום מברך על כל אחד בפני עצמו וטעמו משום דרבינו כתב כאן בסוף דבריו מפני שכולן פירות העץ וכי קאמר על העץ ועל פרי העץ שפיר קאמר אבל אם קאמר על הגפן ועל פרי הגפן והוא אכל תפוחים לאו שפיר קאמר דאין זה פרי הגפן. ומ"מ מרישא דלישניה דרבינו ז"ל איכא למידק איפכא דמדכתב אבל אם אכל בשר ושתה יין משמע בתפוח דנפטר בברכת היין כדכתבו ההגהות דאי לא לאשמועינן רבותא דאכל תפוחים ושתה יין דהוי רבותא טפי כדכתב הרא"ש ז"ל:

פרק ט

הלכה ד

הביאו לפניו שמן ויין וכו'. ברייתא היא בפרק כיצד מברכין (ברכות דף מ"ג:) הביאו לפניהם שמן ויין וכו'. וקשה דמכאן נראה דמפרש רבינו שלא בזמן הסעודה וכדפירש הראב"ד ז"ל בהשגות לעיל סוף פרק ז' ושם נראה שרבינו מפרשה על היין של ברכה וא"כ קשה מנין לו מה שכתב שם כיון שהוא מפרש כאן על יין של רשות ומאין למד שמביאין זה בתוך הסעודה וכו'. ואולי דהוא מפרש לענין של ברכה כדכתב לעיל ומ"מ כתבה כאן דלמד לענין יין של רשות דה"א כיון דהוי יין של רשות יברך על השמן תחלה קא משמע לן: